

EFSUNCU BABA

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

Hazırlayan
Necati Tonga

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2147

EDEBÎ ESERLER: 1085

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-767-7

www.otuken.com.tr

otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NESRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: İsmail Alper Kumsar

Son Okuma: Sena Bedir

Kapak İllüstrasyonu: Feyza Ay

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Çelebi Şenel

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Unifset Basım Yayın Sanayii ve Ticaret Ltd Şti
Yakuplu Mah. 194. Sok. Nu:1 / 159 3. Matbaacılar Sitesi
Beylikdüzü-İstanbul Tel: (0212) 875 37 85
Sertifika Nu: 72541

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul - 2024

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR: 17 Ağustos 1864'te İstanbul'da doğdu. Dört yaşında annesi Ayşe Sıdika Hanım'ı kaybetti. Çocukluğu Aksaray'da anneannesinin ve teyzesinin yanında geçti. Mahmudiye Rüşdiyesi'nde okudu, Mahrec-i Aklam'da eğitim gördü. Hastalığı sebebiyle Mülkiye'deki eğitimini yarım bıraktı. Kısa süreli birkaç memuriyet denemesi ve bir dönem milletvekiliği haricinde geçimini kalemiyle sağladı. Yazdıklarıyla dönemin popüler yazarlarından biri oldu.

Henüz 23 yaşındayken yazdığı ilk romanı *Şık (Âyine)*, Ahmed Mithat Efendi'nin övgüleriyle karşılandı ve 1887'de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edildi. Sonraki yıllarda verimli bir yazarlık hayatı geçirdi, dönemin pek çok gazetesinde eserlerini yayımladı. Eserlerinde 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı İstanbul'unun konak ve sokak hayatını ustalıkla işledi. Edebiyatımızda realizm ve natüralizm akımlarının en önemli temsilcilerinden biri oldu. Bugün klasik olmuş birçok romanının yanı sıra hikâye, oyun, eleştiri, makale, tercüme, mektup türlerinde de eserler verdi. 8 Mart 1944'te İstanbul'da Heybeliada'da öldü. Mezarı, ömrünün büyük kısmını geçirdiği Heybeliada'dadır.

Eserleri:

Roman: *Şık-Âyine* (1889), *İffet* (1896), *Mürebbiye* (1899), *Metres* (1899), *Tesadüf* (1900), *Nimetşinas* (1901), *Şipsevdi* (1911), *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* (1912), *Gulyabani* (1913), *Cadı* (1913), *Hakk'a Sığındık* (1919), *Toraman* (1919), *Efsuncu Baba* (1924), *Mezarından Kalkan Şehit* (1929), *Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu?* (1927), *Kokotlar Mektebi* (1929), *Şeytan İşi* (1933), *Eşkîya İninde* (1935), *Kesik Baş* (1942). **Hikâye:** *Kadınlar Vaizi* (1920), *Namusla Açlık Meselesi* (1933), *Katil Puse* (1933), *Tünelden İlk Çıkış* (1934), *Gönül Ticareti* (1939), *Melek Sanmıştım Şeytanı* (1943). **Eleştiri:** *Zamane Münekkitlerine Cevap: Cadı Çarpıyor* (1913), *Şekavet-i Edebiye* (1913). **Tiyatro:** *Kadın Erkekleşince* (1933), *Tokuşan Kafalar* (1973), *İki Damla Yaş* (1973).

Doç. Dr. Necati Tonga: 1978 yılında Kırıkkale’de doğdu. Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini Gazi Üniversitesinde tamamladı. *Bir Edebî Muhit Olarak Ankara (1923-1980)* adlı kitabıyla VEKAM ve ESKADER ödüllerini kazandı. Çeşitli dergilerde modern Türk edebiyatı üzerine pek çok makalesi neşredildi. Hâlen Kırıkkale’de Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar

SUNUŞ

Yaşadığı dönemi ve çevresini ustalıkla eserlerinde yansıtan Hüseyin Rahmi Gürpınar, edebiyatın hemen her türünde eser vermekle birlikte roman ve hikâye vadisinde kaleme aldığı eserlerle adından söz ettiren önemli bir yazardır. Modern Türk roman ve hikâyesinin gelişmesinde şüphesiz ki onun eserlerinin yadsınamaz bir etkisi vardır. Başta *Şık*, *Şıpsevdi*, *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*, *Hakk'a Sığındık*, *Mürebbiye*, *Metres* gibi romanlarıyla çok geniş bir okur kütlesi tarafından sevilerek okunan Hüseyin Rahmi'nin roman anlayışını yansıtan ilgi çekici romanlarından biri de *Efsuncu Baba*'dır.

Efsuncu Baba gerek ele aldığı tema gerekse bu temanın işlenişi bakımından bir bütün hâlinde Hüseyin Rahmi Gürpınar romancılığını yansıtan bir eserdir. Roman, Binbirdirek'te ipek eğirerek geçimlerini sağlayan iki Ermeni gencin; bir gün sihir, tılsım, muska gibi işlerle uğraşan Efsuncu Baba karşılaşmalarıyla başlar. Agop ve Kirkor adlarındaki bu iki Ermeni genç, meraklarına esir düşerek asıl adı Ebulfazl Enveri olan Efsuncu Baba'nın peşine takılırlar ve romanın ilerleyen sayfalarında maceradan maceraya sürüklenirler.

Hüseyin Rahmi, bu romanıyla batıl inançların, hurafelerin toplum hayatındaki etkisini ironik bir üslupla dile getirir. Bunu yaparken de sık sık halk kültüründen, halkın konuşma dilinden ve argodan yararlanır. *Efsuncu Baba*, sosyal tenkitleri bünyesinde barındırmasının yanı sıra okuru

roman boyunca İstanbul'un arka sokaklarında gezdiren, yazarının zengin ve renkli üslubunu da gösteren Hüseyin Rahmi klasiklerinden biridir.

İlk baskısı 1921 yılında Hilmi Kitaphanesi tarafından yapılan *Efsuncu Baba*'nın ikinci baskısı yine aynı yayınevi tarafından 1924 yılında gerçekleştirilmiştir. *Efsuncu Baba*'yı sadeleştirirken yazarın sağlığında yapılan 1924'teki son baskısını esas aldık. Romanda Arapça ve Farsça terkiplerle Türkçe sözlüklerden neredeyse tamamen çıkmış kelime ve tamlamaların en uygun karşılıklarını vermeye çalıştık. Romanda kahramanların ağız özelliklerine dokunmadık, bu tip kullanımlardan anlaşılamayacağını düşündüklerimizi [] içerisinde açıkladık. Sık sık karşımıza çıkan Ermenice kelime ve cümleleri kahramanların dil ve üsluplarını yansıttığı için aynı şekilde bırakıp açıklamalarını dipnotlarda yaptık. Bazı özel isimlerin yanı sıra şahıs ve mekân adlarıyla ilgili gerekli gördüğümüz kısa bilgileri de dipnotlarda verdik.

Son söz olarak kitabın yayına hazırlanışı aşamasında emeği geçen bütün Ötüken Neşriyat çalışanlarına teşekkür ederim.

Necati Tonga
2024, Kırıkkale

EFUNCU BABA

1

Adına “Devr-i Dilara¹” deyip de bugüne kadar hiçbir güler yüzünü görmediğimiz zamandan evvel Fazlıpaşa’daki Binbirdirek’te ipekçiler ipek iplik eğirirlerdi.

Binbirdirek! Sayan yok ya. Bu adet de pek abartı olsa gerek. Hakikati anlamak için bu sütunları saymak, saydırmak niyetinde değiliz. Merak edenlerin keyiflerine de karışmayız.

Bu rutubetli, tarihî mahzenin loş serinliği içine iki Ermeni delikanlısı, elemgelerini² kurmuşlar, iplik eğiriyorlar. Dünyadan ziyade ahiret hızına dahil, yarı karanlık bu geniş çukurun içindeki tekdüze meşguliyetlerinin usancını savmak için boğazlarını yırtta yırtta şarkı söylüyorlar. Fakat ne bestede usul var ne güftede mana...

Agop, Kirkor’a karşı musikide üstünlük iddiasındadır. Kirkor daima:

*“Zo bana ne oldu ben bilemem
Eski hâlime hiç göremem”*

gibi meyhane bayatı basit şeyler okur. Agop; Dede Efendi, Nikoğos Ağa gibi üstatların ağır şarkılarını söyleme merakındadır.

¹ “En güzel devir” anlamında II. Meşrutiyet dönemi için kullanılan bir ifadedir. (Haz.)

² Çile durumundaki ipliği yumak yapmak veya sarmak için kullanılan bir araç. (Haz.)

Agop'un Artin Ağa isminde bir şarkıcı komşusu vardır. Bu merak kendisine oradan geliyor. Her akşam pencereden komşusunu dinler. İşsiz gecelerini Artin'in musiki meclisinde geçirir. Usulünden, dümtekinden, bazen de mezesinden, birkaç tekenden istifade ederdi. Hanende Artin'in meşkinden dönüşünde arkadaşı Kirkor'a taze taze parçalar geçtiği de olurdu.

O sabah iki arkadaş asırlık tonozların altında elemgelelerini çevirirlerken her günkü ahenklerine giriştiler. Hayli bağrışıp çağrıştıktan sonra Kirkor:

"Ahbar,³ ağır, usta işi kıyak bir şarkın yoktur?"

"He, vardır."

"Senin içinde olan bir şeyden ben ne zevk duyuyum ki. Bırak dışarı çıksın. Haydi oku."

Bu teklif karşısında Agop'un gururla göğsü kabardı. Elinde artık parmaklarını yakacak kadar küçülmüş sigara ucunu yutacak gibi son bir iştahla sıkı sıkıya birkaç defa daha çektikten sonra:

"Okuyacağım lakin bedava olmaz."

"Bu akşam Sandıkburnu'nda altık [artık] bir tek rakı ikram ederim."

"Kulakların da ikramın kadar büyük olsun."

"Zo, haydi biçimsizlenme. Zırlayacaksan zırla."

"Sen babanı zırlat ahbar."

"İbrahim olsun canına. Babam senin kadar muziki bilmez idi ki."

"Hangi baban? Uzun kulaklı... semerli..."

"Be haydi oku. Bütün geçmişine okurum şimdi."

"Dün akşam bulamaç yedin? Ne yedin? Ağzın çok tatlılaşmış."

"Ağzının tadını veririm şimdi."

"Ha ağzından bal şeker akor..."

³ (Erm.): Erkek kardeş. (Haz.)

“Dün akşam benim nerede olduğumu bile idin neden bu kadar ballandığımı hıp deyi ağnar idin [anlardın].”

“Nerede idin? Dün gece yine dostuna gittin?”

“He... Lafı işte tastamam üstüne vurdun.”

“Bir Ermeni'nin bir Rum karısına bu kadar kıyak alaka koyması iyi mana değildir. Çakarsın Agop?”

“He bulursam çakarım.”

“Boş laf etme. Bu iş için sana bin nasihat vermişim. Bu koca kellen keme sıçanının kafasına benziyor. Oraya hiçbir laf girmiyor.”

“Yine nazik bir söz ettin. Keme⁴ sıçanınıninki dünyadaki kafaların en sertidir sanırsın?”

“Şimdi serti yumuşağı bırak. Okuyacaksın?”

“Altık gönlüm oldu. Okuyacağım.”

“Haydi be, oku köpek boku.”

Agop dilinin ucuyla dişlerinin arasından tükürüğünü fıskiye gibi karşıya fırlatır. Sesini açmak için birkaç defa öksürür. Nihayet ağır bir makamla başlar:

Meyhane mi bu? Acem kerhanesinde içki meclisi mi?

Tulum peyniri mi? Yoksa eski kaşer mi?

Satılmış Langa'da bostanı Cemal'in

Eşek çimenlikte hiç hıyar yer mi?

Kirkor bütün alaycılığıyla:

“Çüş oğlum Agop, karşımda durmuşsun, ne biçim laflar ediyorsun? Hiç böyle ağır şarkının içinde eşeğin, hıyarın yeri olur? Bunlar edepten dışarı laflardır. Ustan Artin Ağa sana bu şarkıyı böyle eşek ile, hıyar ile geçti?”

Agop birden hiddetlenerek:

⁴ Büyük sıçan. (Haz.)

“He ne söylesen hakkın var. Ben de durmuşum da senin gibi yavan, hışır bir herife ince makamlardan beyit okurdum.”

“Patlıcan tavası gibi birden parlama öyle. Ayıp değil a, ağnamadım. Tulum peyniri, kaşar peyniri, hıyar... Karnın acıktı? Ne oldu? Kerhane, meyhane... İşin içinde yalnız tarator eksik... Onu da ben koyayım tam olsun.”

“Senin taratorun girmedikten sonram zaten lafın tadı gelmez. Bilirim, baban eski piyazcıdır.”

“Beni meraka koydun. Artin Ağa sana bu şarkıyı bu okuduğun biçimde... Tıpkı bu tonda geçti?”

“Yok, tıpkı böyle değil.”

“Meyhaneyi, kerhaneyi, hıyarı, eşeği sen uydurdun?”

“He canım dur. Biraz dinle ki ağnadayım.”

“İşte durdum. Lafına bekliyorum.”

“Artin bu şarkıyı bir Türk hanendesinden almış kendi mecmuasına Ermenice harflerle yazmış. O ki mecmuasını açıp da bana bu şarkıyı okuduysa bunun güftesinden ne ben bir mana ağnadım ne de Artin kendisi ağnadı. Kendimizi çok zorladık. Mana çıkmıyor. Düpedüz anlamsız bir şeydir. Sonra bu güfteyi ben de defterime geçtim. Eve geldim. Sabahacak uğraşım. Beyitleri ancak be ancak bu kadar gustosuna koyabildim. İşte nihayet şimdi bir şey ağnaşılıyor. Şairlik ipekçiliğe benzemez. Pek zor, ince bir iştir. Şöyle edersin, lafın kafiyesi bozulur. Böyle edersin, söz teraziden düşer. Sağa kaçarsın olmaz. Sola gidersin uymaz. Elmas işleyen bir kuyumcu dikkatiyle her bir lafı tartarak, kantarlayarak tastamam yerine çivi gibi mıhlamak. Şimdi bu şarkının aslında meyhane vardır. Kerhane vardır. Eşek, bostan, hıyar, peynir, çimenlik hepsi mevcut. Fakat bu işi ilk eden hımbıl şairler hiçbir lafı yerine koymayı bilememiş. Bütün anlamsız sözler çardağından sarkan tohumluk asma kabağı gibi biçimsiz biçimsiz tepe aşağı sallanor. Yaraşığıyla cümlesinin makamlarını bularak birer birer

yerlerine oturttum. Şarkıda eşek vardır. Ahır yoktur. Gel babana selam söyle. Zo bu hayvanı ben nereye sokayım? Bostana koydum. Beyit gustosundan düştü. Araya bir de koca bir hıyar yerleştirmiş. Bunu kim yiyecek? Nihayet çaresiz kaldım. Uydu uymadı hıyarı eşeğe yedirdim. Laf teraziden düştü, düşmedi. İşte bu işi böyle ettim?”

“Pek güzel etmişsin.”

“Hıyara yer bulduk. Şimdi meydanda koca bir eşek kaldı. Bu mert hayvanı zırlatmadan nereye koysak acep? Meyhaneye götürsem olur?”

“Çüş ol Agop. Eşek meyhanede ne yapacak? Gazel bağıracak? Bırak ki orada eşekten beter zırlayanlar vardır. Fakat sözüm ona sanki onlar işte insandır. Eşekle birlikte şarkı söylemek istemezler. Kişizadelikleri bozular. Sen bu hayvana şimdi münasip bir yer bul.”

“Zo buldum. Bu eşek beni zor ile şair yaptı. İşte onu çimenliğe koydum.”

“Gustosunda bir iş ettim sanorsun? Bu hayvan bülbüldür. Yahut öten ve şarkı bağırان bir kuş cinsindedir ki çimenliğe koydun?”

“Koynuma alacak değilim ya ahbar? Elbette bir tarafa sığdıracağım. Ben onu çayıra saldım. Nazik nazik öterek otlasın. Şimdi bakalım şarkıda vezneye tartıya sığmayan başka aygırı laflar vardır?”

“Tulum peyniri, kaşar peyniri, bunları kilere yoksa dolaba koyacağız?”

“Onlar kolay, hiçbir yer bulamasam karnıma kordum. Biraz da ekmek olursa hıyar ile iyi kaçır.”

“Agop zevzekliği bırak. Bu şarkıdaki koca eşek mide bozor. Bu hayvanı ondan bütün bütün çıkarsak olmaz?”

“Şarkının kadrosundan dışarı edeceğiz?”

“He...”

“Bu olamaz ahbar. Biz bu işi Artin Ağa ile çok düşündük. Artin’e eşeği laftan dışarı edelim dediysem bilirsin bana ne cevap etti?”

“Söyle ki bileyim.”

“Eski Osmanlı şairlerinin merakıdır. Her şarkıya birkaç eşek bağlarlar. Bunun da birçok meselasını getirdi. Okuyayım da dinle:

*Eşek çeşmim hasretinle tıngır tıngır ağlıyor
Langa'nın bostan dolabı matem ile çağlıyor*

sonram efendim

Eşek elemi çekme gönül nafîle şeydir

ve

Hep ah edip zırlarsan gönül eşeğim durmaz

Ve daha böyle eşekli beyitler bin tane vardır. Hepsini bir araya toplasan koca bir kervan olur. Ahırlar almaz. Zo bu ne meraktır? Ne gustudur? Artin Ağa ile çok düşündük. Şairler lafına hiç akıl erer kardeş? Herif rakıyı yutmuş. Kafayı tutmuş, fikrine her ne geldiyse laftır deyi meydana koymuş. Sen ben söylesek kimse kulak asmaz. Lafımıza on para veren olmaz. Agop’u Kirkor’u kim alır? Kim satar? Dinle beni ki biraz edep olasın.”

“İşte dinliyorum. Sen de lafa bir başladın mı kafa patlatırsın. Ne ise devam ol. Dinliyorum.”

“Artin Ağa’nın defterini başından dibinecek okuduk. Eski derin Osmanlı şairlerinin gustolarını aradık. Evvelki zamanın beyitleri hep “divane âşık”, “aşüfte karı”, “kambur felek” ve içkilerden rakı, bade, şarap; hayvanlardan eşek, bülbül, ahu, ceylan, yılan; çiçeklerden gül, sümbül,